

TOLGA

Med fortiden inn i framtiden

HEDMARK
FYLKE

I Tolga er kulturhistorien en bærebjelke i tettstedsarbeidet. Ved å bygge på gammel kultur, særpreg og tradisjoner fra sin fortid med malmdrift har man skapt et mer attraktivt tettsted, forsterket innbyggernes identitetsfølelse og skapt entusiasme og glød rundt utvikling av stedet sitt.

"Tolgens menighet Gud spare – Tolgens kirche lenge vare – Røros kobberverk florere og Guds kirche triumphere"

Slik lyder innskriften på den store klokken som ble gitt i gave til Tolga kirke i 1725. På denne tiden var Tolga smeltehytte en betydelig hytte

innen Rørosverket. Rundt smeltehytta vokste det opp en tett bebyggelse av små gårdsbruk som tilhørte arbeiderne ved Verket. I 1731 bodde det ved smeltehytta 418 mennesker – 128 menn, 144 kvinner og 146 barn, - et betydelig samfunn etter datidens forhold. Smeltehytta var i drift i drøyt 200 år, fra 1666 - 1871.

Liv og røre ved Hytteelva i 1890

Ved inngangen til vårt nye årtusen er det imidlertid lite som minner om tidligere tiders malmdrift. Tolga er nå kommunesenter i Tolga kommune med totalt 1778 innbyggere, hvorav 646 bor i selve senteret (2005). Tettstedet ligger ved riksveien i Nord-Østerdalen, midt mellom region-sentrene Tynset og Røros. Jordbruket har vært og er fortsatt den mest stabile og betydningsfulle næringen med hensyn til sysselsetting, men også andre næringer viser en positiv utvikling. Den største og viktigste nyetableringen er Østlandsmeieriets produksjonsanlegg. Andre veletablerte bedrifter er Malmplassen Gjestegård, Tolga-Os Sparebank og Tolga Bil & Landbruksverksted. I tillegg ligger det et stort utviklingspotensiale innen lokal steindrift gjennom den kjente Tolga-granitten.

Det er en stor utfordring for kommunen å opprettholde bosettingen og skape nye arbeidsplasser. Landbruksnæringen møter nye utfordringer og strengere rammebetingelser som har ført til nedleggelse av bruk. Det er lite sannsynlig med mange nye arbeidsplasser i nærmeste framtid. I 2001 var netto utpendling 159 for hele kommunen. Og kommuneøkonomien blir stadig strammere. Da er det godt å ha en ordfører med glød som ser positivt på framtiden og som har tro på stedet sitt:

"I trange tider er det enda viktigere å tenke nytt og kreativt så vi bevarer troen og optimismen for framtida. Vi må gripe tak i de muligheter og fortrinn vi har som lokalsamfunn og demokrati – det er mulig å påvirke samfunnet hvis vi engasjerer oss!" (Marit Gilleberg, ordfører)

Og nettopp dette har vært kjernen i tettstedsarbeidet og annen virksomhet i Tolga; stå-på-vilje, stede-gne fortrinn og en kommune som har tatt på ledertrøya i arbeidet med å utvikle kommunen og tettstedene.

Tolga - kommune med tæl!

Tolga har gjennom kommuneplanen (2003-2013) og i andre sammenhenger valgt å markedsføre seg som en "kommune med tæl". Med det ønsker de å fortelle omverdenen at tolgingene har en ekstra sterk dugnadsånd og et stort lokalt engasjement for fellesskapet. I tillegg er det mange aktiviteter på gang – et aktivt samfunn. Mye av "tælen" springer ut av kultur og en oppriktig glede over å stå sammen om å få til ting, men det er også en overlevelsesstrategi: - Vi må berre gjer det! Ikke alle på stedet har alltid vært like enig i slagordet heller:

Ordfører med tæl!

"Tidligere syntes jeg at ordet "tæl" var å ta i litt for mye, men nå skjer det ting, så det passer bra." (Bjørn Arve Lunheim, bensinstasjonseier)

Kommuneplanen har tre overordnede mål: utvikle kvalitetene og særpreget ved kommunen, sikre en bærekraftig utvikling og opprettholde bosettingen. For å nå disse målene ønsker kommunen blant annet å skape en attraktiv bokommune, ta vare på natur- og kulturarven og utvikle sentrum. Dette er også hovedsatsinger i tettstedsprosjektet. Ordføreren er svært opptatt av at Tolga skal være et godt sted å bo og at folk skal trives i hverandres selskap. Etter hennes syn er derfor estetikk og møteplasser viktige satsingsområder.

"Tettstedsutvikling handler om å skape møteplasser mellom mennesker." (Marit Gilleberg, ordfører)

Tolgabanken er en av mange uformelle møteplasser i bygda

Tettstedsprosjektet

Stedsutvikling var gammelt nytt da Tolga valgte å bli med i Tettstedsprogrammet. Men kommunen hadde likevel ikke helt klart å få den store forståelsen og oppslutningen om arbeidet, det var "lik-som noe man mer drev med på si", når man hadde tid og overskudd. Og mye av arbeidet var tuftet ensidig på engasjementet og kunnskapen til lokale ildsjeler. Bevisstheten rundt helhetlig stedsutvikling kom derfor først når kommunen ble med i Tettstedsprogrammet. Etter hvert så man også at tettstedsarbeidet løftet tankene over det vanlige dagligdage og faktisk bidro til en utvikling av hele kommuneorganisasjonen.

"Stedsutvikling er ikke bare et prosjekt men en del av kommunens tenkning, det griper inn i mange av kommunens områder."
(Knut Sagbakken, rådmann)

Kommunen i ledertrøya

Gjennom Tettstedsprosjektet ble for første gang stedsutvikling satt inn i et organisatorisk system i kommunen med et bevisst fokus på god forankring både politisk og administrativt. Mye tyder på at nettopp forankringen har vært en av suksessfaktorene i Tolga.

På tvers i kommunen

Forankringen har skjedd på tvers av fagsektorer, på tvers av administrasjon og politisk nivå, samt på tvers av partigrenser. I kommunens administrasjon ble det etablert en tverretattlig prosjektgruppe bestående av rådmann, kultursjef, næringssjef og teknisk sjef. Gruppen blir ledet av en ekstern prosjektleder som er ansatt på deltid. Det ble avholdt faste tirsdagsmøter i hele programperioden for å sikre forankring, utvikling, framdrift og erfaringsutveksling på tvers av fagområder og kompetanse.

Prosjektgruppa hadde faste tirsdagsmøter gjennom hele prosjektperioden

I Tolga har både ordfører og rådmann vært personlig engasjert i utviklingen av stedet. Samarbeidet dem imellom har vært nært og konstruktivt og bidratt til effektive prosesser mellom besluttsende og utøvende myndighet - mellom politisk nivå og administrasjon. Tettstedsarbeidet har også hatt en god tverrpolitisk forankring fra start til slutt, og full politisk oppslutning og støtte gjennom hele perioden. Felles enighet om mål og virkemidler gjør det mye lettere å gjennomføre tiltak. I tillegg blir arbeidet mindre påvirket av politiske skifter.

Ny rolle og nye arbeidsmetoder

Prosesskompetanse, nye arbeidsmetoder og aktiv medvirkning fra innbyggere og næringsliv er viktig for å lykkes med stedsutvikling. Av den grunn var også dette sentrale strategier i Tettstedsprogrammet. Det er også vesentlig for kommuner som ønsker å være aktive i samfunnsutviklerrollen og drive utviklingsarbeid på tvers av organisatoriske grenser. En samfunnsaktiv kommune forutsetter blant annet en utvikling av kommune-kulturen. Ettersom flere initiativ vil komme fra folk og miljøer utenfor kommuneorganisasjonen, bør kommunen i sterkere grad utvikle kompetanse til å støtte, veilede og yte faglig og økonomisk støtte. Samfunnsutviklerrollen stiller også store krav til rådmannen i forhold til behov for organisasjons- og kompetanseutvikling.

"Utrolig interessant prosjekt som går på utvikling av kommunen. Fin måte å vise at vi er på offensiven og profilerer kommunen. Arbeidet er et viktig bidrag til utvikling av hele organisasjonen." (Knut Sagbakken, rådmann)

Gjennom Tettstedsprosjektet i Tolga har det skjedd en utvikling i kommunens arbeidsmetoder som med tiden også har spredd seg til store deler

av kommuneorganisasjonen. En viktig grunn til denne vellykkede "smitteeffekten" og institusjonaliseringen av arbeidsmetodene kan være at Tettstedsprosjektet i Tolga ble organisert som en overordnet strategi eller paraply for hele kommunens virksomhet med god forankring, istedenfor et "løsrevet prosjekt som lever sitt eget liv på siden".

"Arbeidsmetodene og prosjektorganiseringen bruker vi nå også innen andre områder av kommunen." (Knut Sagbakken, rådmann)

Samfunnsaktive kommuner må ta i bruk de menneskelige ressursene!

Dugnadsånden har lenge vært god i Tolga, et fortrinn kommunen ønsket å bygge videre på gjennom Tettstedsprosjektet. Mobilisering av tolgingene har derfor vært viktige grunnpilarer i arbeidet - fra idéfase til gjennomføring. Kommunen har vært meget bevisst på behovet for å informere folk i bygda om planer og prosjekter, og trekke dem med på råd der det har vært hensiktsmessig. Det er gjennomført folkemøter og temamøter knyttet til mer avgrensede problemstillinger og prosjekter. Ungdommen deltok også aktivt i arbeidet gjennom barne- og ungdomsskolen. Blant annet deltok alle elever mellom 11 og 16 år i et prosjekt der målet var å komme med innspill til kommuneplanen angående barn og unges oppvekstmiljø.

Ordføreren inviterer til kaffe og kake på den nye plassen ved Hytteelva. Det er viktig å feire små og store begivenheter.

"Styrken til dette prosjektet har vært at det er gitt mye informasjon til innbyggerne og det har vært mange møter å være med på og kunne påvirke. Det er skapt en bevisstgjøring og gradvis har vi fått et eiendomsforhold til prosjektet!" (Steinar Simensen, grunneier/gårdbruker og politiker)

"Det at informasjonen har vært god, og at man har hatt mange muligheter til å påvirke innholdet, har gjort at konfliktene har vært få og mest på detaljplan. Det har også vært viktig at prosjektleder har lagt opp til fleksibilitet, slik at folk har kunnet velge mellom ulike løsninger." (Marit Hulbækmo, butikkeier og grunneier)

Idédugnader og folkemøter gav mange idéer til små og store prosjekter som kunne gjøre Tolga til et mer attraktivt bosted. Men ikke alle idéene var like gjennomførbare og alt kunne ikke gjøres på én gang. Samtidig hadde kommunen behov for å vise noen raske og synlige resultater slik at folk ser at NÅ skjer det noe her på Tolga! Det var derfor nødvendig å foreta en streng prioritering av alle forslagene. Men dette arbeidet dro ut i tid og i en periode var det nok en og annen som mente at det var litt vel mange baller i lufta samtidig uten at de ble tatt ned. På den annen side:

"Bedre med for mange baller i lufta enn for få!" (Knut Sagbakken, rådmann)

På lag med næringslivet

Kommunen ønsket også å trekke det lokale næringslivet aktivt med i utviklingen av Tolga, men lenge gikk arbeidet tregt og næringslivet var lite med i prosessene. Dette var nok like mye kommunens egen feil, da både informasjon og invitasjon ikke nådde fram til de riktige personene, og informasjonen heller ikke var god nok.

Gjennom tettstedsprosjektet endret gradvis kommunen sine holdninger og arbeidsmetoder overfor næringslivet og de private. Blant annet prøvde man nå aktivt å trekke næringslivet med i planleggingen. Det er fortsatt en lei tradisjon mange steder at planleggerne bare jobber på planleggingssiden og næringslivet bare på gjennomføringssiden. I Tolga ønsket man å binde de to bedre sammen. Kombinasjonen av tettere samarbeid, større påvirkningsevne og positive resultater for bygda har sakte men sikkert ført til en holdningsendring hos næringslivet og de private grunneierne. Noen bedrifter har også etter hvert lagt litt penger i eiendommer og bygninger. I dag har kommunen og næringslivet en større erkjennelse av at man er avhengige av hverandre for å utvikle Tolga til et attraktivt bosted og skape nye arbeidsplasser. Det er også gjennomgående en positiv holdning til tettstedsprosjektet og samarbeidsånden er mye bedre. I 2004 ble det reetablert en lokal handelsstandsforening som ønsker å samarbeide med kommunen.

Langs RV 30 er forretningslokalene igjen fylt opp, til glede for bygdas befolkning.

"Jeg protesterte kraftig i starten, men er fornøyd nå. Det har blitt vellykket selv om jeg vurderte å legge ned hele stasjonen. Nå har jeg lyst til å pusse opp bygget, og andre har også planer i området." (Bjørn Arve Lunheim, bensinstasjonseier)

Selv om det nå går mye bedre, gjenstår det fortsatt mange utfordringer, blant annet hvordan kommunen skal få utenbys eiere til å engasjere seg i utviklingen av sentrum. På Tolga var det for eksempel et problem at den tidligere eieren av Handelssenteret, som ligger midt i kjernen av sentrum, ikke viste noen interesse for å være med å ruste opp området rundt bygget.

"De som sitter i et kontorbygg i Oslo, bryr seg ikke om stedet vårt." (Magni Gundersen Tollan, butikksjef Coop-Prix)

Gode planer gav gode resultater

Kommunen er svært opptatt av planleggingens betydning for å skape bevissthet, effektiv bruk av ressurser og gode resultater. Forankring, analyse og plan har derfor vært viktige forutsetninger for tettstedsarbeidet og utvikling av sentrum i Tolga. Forenklet sagt kan sentrum deles i to områder; sentrum øst og sentrum vest. I den østlige delen finner man servicetilbudene mens sentrum vest omfatter de fleste kulturminnene og kulturmiljøene. Det første kommunen gjorde i tettstedsprosjektet var å gjennomføre en stedsanalyse. Deretter ble det utarbeidet sentrumsplaner for både øst og vest, samt en egen visuell veileder for Tolga.

Tolga sett nordover, sentrum øst på høyre side av Glåma

Sentrum øst

Noe av det spesielle ved Tolga sentrum er at alle servicetilbudene er samlet på et lite, men kompakt område på øst-siden av Glåma. Her er det både skole, samfunnshus, jernbanestasjon, kommunehus, forretninger, boliger, veianlegg, industriområde og renseanlegg. Det er derfor viktig å få fram kvalitetene i dette kjerneområdet. Som et ledd i dette arbeidet, utarbeidet derfor kommunen en stedsanalyse med hovedfokus på dette området. Formålet med planen var å legge til rette for attraktive sentrumsområder som grunnlag for økt aktivitet og optimisme i sentrum. Stedsanalysen danner grunnlaget for videre planlegging og opprusting av tettstedet og munner ut i en anbefaling om hvilke områder som bør rustes opp, i prioritert rekkefølge.

Blant tiltakene som ble skissert i analysen var nye møteplasser, forskjøvning av grøntområder, parker og forretningsområder, ny infrastruktur og boligbygging. Videre ble det foreslått å trekke næringslivet med i arbeidet og etablere et felles forum. Analysen anbefalte også å skape bedre sammenheng mellom de eldste, kulturhistoriske delene av sentrum på vestsiden av Glomma, og stasjons- og handelssenteret på østsiden. Det skulle skapes nytt i det gamle på en positiv måte. Som en oppfølging av stedsanalysen ble det utarbeidet en reguleringsplan for sentrum øst. Planen ble utarbeidet på grunnlag av en bred og åpen planprosess, der formannskapet var styringsgruppe og lokalbefolkningen deltok på folke-møter. Planarbeidet ble styrt av prosjektleder for tettstedsprosjektet, mens plan og bestemmelser ble laget av en ekstern konsulent.

Sentrum vest

En av grunnene til at stedsanalysen konsentrerte seg om østsiden av sentrum, var at det allerede fantes en forenklet landskapsanalyse for vestsiden. Men siden kommunen hadde mange nye prosjektidéer også for sentrum vest, var det et stort behov for å få utarbeidet en reguleringsplan også for denne delen av sentrum. Den nye planen omfattet de kulturhistorisk interessante områdene Hytteplassen/Malmplassen, Gata, Sandmælgjelen, kirken, Bakkagata, Toljefossen og Hytteelva. En videre utvikling av disse områdene skulle stimulere til aktivt jordbruk, næringsutvikling og boligbebyggelse. Samtidig skulle viktige kulturminner og det karakteristiske kulturlandskapet tas vare på. Det var et mål å få til en god lokal medvirkning i hele planprosessen. Intensjonene med planarbeidet var:

- ta vare på Gata og bebyggelsen langs denne og se på mulighetene for fortetting
- utarbeide en helhetlig løsning for Tolgas tusenårssted: Tolgen Hytteplassen
- se på mulighetene for nye parkeringsplasser innenfor området
- ta vare på det karakteristiske kulturlandskapet langs Bakkagata og Gata med gårdsbebyggelse, steinmurer, beiteområder og gjeler
- sikre utvidelsesmuligheter for kirkegården
- sikre park og friområder langs Tolja
- legge til rette for fartsreducerende tiltak langs RV 30 nord for Malmplassen

Visuell veileder

Som inspirasjon og et viktig ledd i utviklingen av Tolga fikk kommunen eksterne konsulenter til å utarbeide en visuell veileder for sentrum. Veilederen er en guide til å utforme de offentlige og private uterommene, og er dermed et viktig supplement til reguleringsplanene for Tolga sentrum. Den gir anbefalinger innen tema som byggeskikk, fargebruk, utemøbler, skilt og belysning. Den gir også retningslinjer for hvilke farger, planter, gjerdetyper, murer og plassdekker som passer til stedet. Blant annet er tre og stein valgt som gjennomgående materialer. Bruk av natursteinsmurer har lang tradisjon i Tolga, og er karakteristisk for kulturlandskapet i Tolga sentrum. Her er det snakk om gråsteinsmurer, men veilederen gir også anbefalinger om bruk av Tolgagranitt i nyere elementer som benker, skilt og informasjonstavler. Det er også tegnet skisser som viser forslag til tiltak for enkelte viktige områder i sentrum som Brugata, området mellom banken og kommunehuset, Centralparken og adkomsten til Dølmo (bygdetunet).

Visuell veileder inneholder egne forslag til utforming av skilt og gatemøbler i Tolga sentrum. Produktene lages av lokale håndverkere i lokale materialer som Tolgagranitt og tre

”Med visuell veileder setter vi fokus på våre omgivelser, og hvordan vi ønsker at de skal formes og utvikles” (Stine Ringnes, prosjektleder)

I forkant av arbeidet arrangerte kommunen folke-møter og temasamlinger med fokus på utvikling av tettstedet. Herfra kom det mange gode innspill som ble benyttet i veilederen. Fylkeskommunen,

Riksantikvaren og Norsk Form deltok på flere av disse samlingene. I tillegg kom grunneiere, lag og foreninger med innspill underveis. Alle husstandene fikk hvert sitt eksemplar av den visuelle veilederen utdelt i posten. Som en oppfordring og oppmuntring i utvikling av bevisstheten rundt de stede-gne kvalitetene planlegger nå kommunen å innstifte en pris som kan skape positive holdninger til arbeidet.

Fredriksgård

Et tak til glede og besvær

Fredriksgård er en av de gamle gårdene langs Gata i Tolga. Den er ikke i aktiv drift, men det flotte gårdstunet er intakt. Våningshuset er et stort og staselig bygg. Da eieren ønsket å legge nytt takdekke i 2003, oppstod en litt vanskelig situasjon for kommunen. Eieren ønsket av økonomiske grunner å legge platetak, men både kommunen og fylkeskommunen hadde et sterkt ønske om å legge skifer, i tråd med husets opprinnelige utseende. Da saken kom opp hadde ikke kommunen lov-hjemler til å nekte grunneier å legge platetak. Heldigvis klarte kommunen, fylkeskommunen og grunneier i fellesskap å finne en god løsning for alle parter. Løsningen ble at Riksantikvaren bidro til å dekke merkostnadene ved å legge skifer kontra platetak. Til gjengjeld måtte grunneier forplikte seg til å benytte Rørosmuseet som konsulenthjelp ved legging av skifer. Saken endte godt for alle parter, men det lå mange møter, telefonsamtaler og brevskrivning bak enigheten, noe som viser at prosesser tar tid. Men det var verd det, ikke minst fordi det lå en symbolverdi i denne saken: et ”nederlag” her ville slått mye av grunnen vekk under den visuelle veilederen som nylig var vedtatt av kommunestyret. Tolga kommune arbeider i dag med en ny reguleringsplan som viser til bestemmelser knyttet til farge- og materialbruk på bygninger innenfor planområdet.

Kulturhistorie og identitet

En hovedmålsetting i Tettstedsprosjektet har vært å skape en bevisstgjøring og stolthet i befolkningen knyttet til Tolga som sted og dets historiske utvikling fra smeltehytta og fram til i dag. Tolga har mange kulturminner og kulturmiljøer som det er viktig å ta vare på, og som er en ressurs for lokalsamfunnet. Næringsutvikling gir utfordringer og muligheter i samhandling med kulturminnevern. Tolga har stolte tradisjoner, og stedet har fortsatt et sterkt særpreg. For Tolga er det viktig å ta vare på og utnytte denne særegenheten. Gjennom Tettstedsprosjektet har derfor mange av de viktigste tiltakene vært knyttet til å koble kulturhistorien til et velfungerende, moderne tettsted.

Hyttelva – malmplassen

Et av hovedmålene med Tettstedsprosjektet har vært å ruste opp og få en mer bevisst holdning til Tolgen Hytteplass - Tolgas tusenårssted, som

Den gamle steinhvelvsbrua er så god som ny igjen

foreslått som en del av verdensarv Røros. Å ruste opp og synliggjøre de gamle slagghaugene har vært et av satsingsområdene. Slagghaugene er et restprodukt etter tidligere tiders produksjon av kopper. Slagget på Tolga ser ut som slagget på Røros og ligger i store hauger etter Kopperverksdrifta. På Tolga er disse haugene mindre synlige, ettersom de ligger som fyllinger ut i Glåma.

Gamle murer gav føde

Kommunen har også restaurert den gamle steinhvelvsbroen over Hyttelva og natursteinsmurene på nedsiden av broen. Natursteinsmurer har vært en del av landskapet i Tolga i århundrer. De fungerte som forstøtningsmurer som holdt jorda på plass i bratt terreng. Gårdbrukerne utnyttet mulighetene murene gav og anla grønnsakhager og potetåkre i skråningen ned mot elva. Tolga har fortsatt en rekke gamle natursteinsmurer som er fra perioden 1670 til 1950-tallet. Selv om ingen av murene er fredet, ligger de i et verneverdig område og ansees som kulturminner. Etter 1950-tallet gikk den gamle tradisjonen nesten i glemmeboka og det gamle håndverket holdt på å dø helt ut. I forbindelse med flomprosjektet etter flommen i 1995 måtte det hentes inn ekspertise på området fra hele Skandinavia. Ekspertisen møttes i Rausjødalen setermeieri, Nord-Europas første andelsmeieri, som ligger i Tolga. I etterkant har interessen for tørrmuring igjen vokst og lokalbefolkningen har fått øynene opp for det særpreget natursteinsmurene gir

stedet. Som et ledd i tettstedsprosjektet ble det holdt kurs i tørrmuring for å heve kompetansen og holde håndverkstradisjonen i hevd. Kurset ble gjennomført på Tolga i samarbeid med Folkeuniversitetet. Kultursjefen stod for organiseringen der det deltok lokale håndverkere, representanter fra museums lag og privatpersoner.

I tillegg til slagghaugene og murene har kommunen forblendet de nyere betongmurene fra 1950-60-tallet med treverk (malmen furu) og behandlet dem med jernvitriol. Det er også anlagt nye stier og plasser i området og satt opp et nytt rekkverk langs murene. Rekkverket er tegnet spesielt for området, og produsert lokalt. I løpet av 2006 vil også den gamle administrasjonsbygningen, "Hyttestua" tilbakeføres til Gata, på plassen ovenfor Malmplassen Gjestgiveri.

Riksantikvaren har vært sentral i arbeidet med opprusting av området rundt Hytteelva. Staten har foretatt flere befaringer i området, deltatt på møter og bevilget til sammen 140.000 kroner til planarbeid og opprusting av murene. Det har vært krevende å ta vare på den gamle steinhvelvsbrua med dens tilliggende natursteinsmurer, samtidig som man rustet opp betongmurene og anla nye plasser med et mer moderne uttrykk. Men med god støtte fra Rørosmuseet og Riksantikvaren har resultatet blitt meget vellykket.

Tørrmuringkurs holder gammelt håndverk i hevd

Den vakre kirken fra 1840 troner på toppen av Bakkagata

Nye stakittgjerder klare for egenprodusert maling

Gata, Bakkagata og Kjerkegjelen

Kjerkegjelen er en gammel ferdselsvei fra ca 1690. Veien binder de to første "gatene" på Tolga sammen (Gata og Bakkagata). Gata og Bakkagata lå på hver sin sattu med en høydeforskjell på ca 40m. Kjerkegjelen var opprinnelig en gangvei, men ble etter hvert også en kjørevei som man blant annet brukte til å forflytte dyr mellom innmark og utmark. Den ligger i et karakteristisk kulturlandskap omkranset av steinmurer, beitemark, gårdsbruk og Gammelskola. I dag brukes veien av elever, turgjengere og som adkomst til kirken. Kjerkegjelen rustes nå opp med nytt grusdekke, nye stakittgjerder, ny belysning, "hvileplass" og reparasjon av natursteinsmurer. Prosjektet finansieres ved hjelp av dugnad og offentlige midler. Grunneiere, lag og foreninger har vært svært positive til tiltaket.

"Hadde vi foreslått grus i Gata for 15-20 år siden, så hadde det aldri gått! Vi trenger langsiktighet." (Knut Sagbakken, Rådmann)

Prosjektet Gata har hatt som mål å bringe fram igjen et mer autentisk uttrykk i den aller eldste delen av Tolga. Høyden på Gata er senket og den har fått tilbake det opprinnelige dekket av grus og slagg. Gamle porter har fått et tidsriktig utseende og nye stakitt- og plankegjerder er satt opp. Gjennom Tettstedsprosjektet har Tolga også tatt tilbake den gamle teknikken med å male gjerdene i komposisjonsmaling.

Lager egen maling

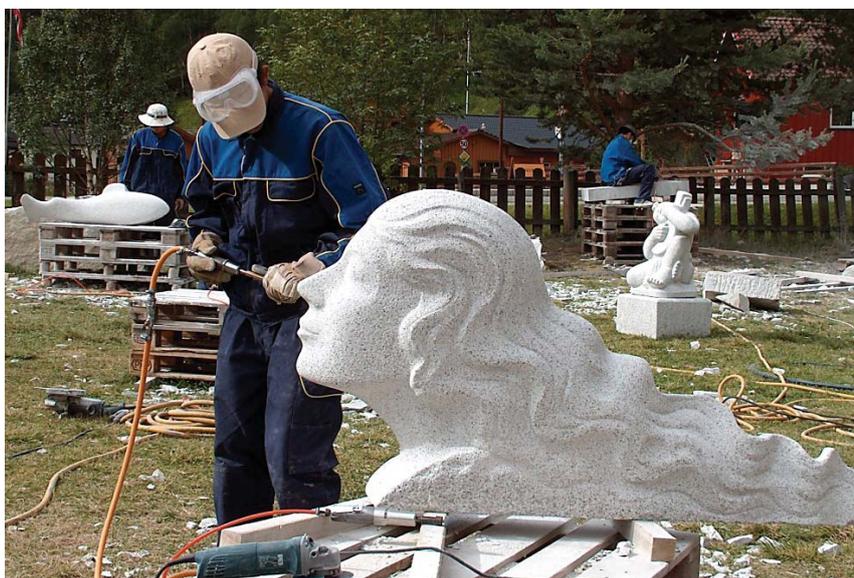
Tolga ønsket også å lære innbyggerne å lage sin egen maling, såkalt komposisjonsmaling. Komposisjonsmaling er en utendørsmaling med lang tradisjon i Norden. Malingtypen ble tidligere mye brukt, men ble etter hvert fortrent av linoljemaling. Det å koke malingen selv, med farger fra naturen, går flere hundre år tilbake i tid.

Malingen har mange gode egenskaper, den er både miljøvennlig, har god dekkevne, er lett å påføre, flasser ikke og er billig. I tillegg varer den i 15 - 20 år. Oppskriften som ble brukt på kurset ble funnet i Vingelen i Tolga kommune og er fra 1881. Ingredienser er rugmel, jernvitriol, vann, salt og pigmenter fra naturen.

Bak kurset i komposisjonsmaling sto Tolga kommune, Folkeuniversitet og Rørosmuseum. Alle beboerne i Gata, den eldste gata på Tolga, ble invitert til kurset. Kommunen dekket størsteparten av kursavgiften for disse. Fargepigmenter som ble brukt på kurset ble hentet fra blant annet Slagghaugen på Malmplassen og Raudsjødalen. Ved å bruke ulike pigmenter, ble det laget en rød maling, en okergul samt en med brunfargen brent umbra. Alle de tre fargene ble brukt i Gata, etter et fargekart utarbeidet av prosjektlederen som også selv er arkitekt. Første kurskveld gikk med til teori og leting etter pigment til fargen "Toljerød" i slagghaugen. Andre kursdag laget kursdeltakerne fargene "Toljerød", oker og mørk umbra. Ettersom komposisjonsmalingen må påføres mens den ennå er fersk, ble alle kursdeltakerne oppfordret til å bidra som malere. Øvingsarena ble de nye stakittene og gjerdene i Gata som ble satt opp året før. Med ivrige kursdeltakere og et fotballag som svingte malepenslene, ble Gata i Tolga malt om.

Skulpturprosjektet

Høsten 2003 presenterte billedhugger og tolging Øyvind Storbækken sine ideer om et kombinert skulptur- og kulturprosjekt på Tolga. Utgangspunktet var Toljefossen, en naturperle sentralt beliggende på Tolga, litt ovenfor Malmplassen. I området er det rester etter gammel kulturhistorie: smeltehytte, sagbruk, kvennhus,

Basert på Tolgas egen granittressurs er det bygget en steinbro mellom Tolga og Da Nang i Vietnam

dam og bruer. Her ønsket Storbækken å anlegge en skulpturpark. Bakgrunnen for det internasjonale samarbeidet var at billedhuggeren driver et opplæringsssenter for steinhuggere i Vietnam. Sommeren 2004 tok han med seg syv lærlinger, en billedhugger og en tolk og reiste til Tolga for å hugge i granitt fra det lokale steinbruddet, Olaberget. Arbeidet foregikk på Johnsgård, et tun midt i Tolga sentrum - ikke langt fra Malmplassen. Aktiviteten kunne følges av interesserte tolginger og tilreisende i hele perioden.

For å realisere for prosjektet stilte et enstemmig kommunestyre 100.000 kroner i garanti. I tillegg gav partnerne Hedmark fylkeskommune og Innovasjon Norge hhv 136.000 og 200.000 kroner til prosjektet. Som et symbol på partnerskapet har institusjonene fått låne skulpturer til å utsmykke bygningene med i en periode. Lokalt næringsliv var også vært delaktig i form av bidrag fra Tolga Granitt AS, Røros Reiseliv og handelsnæringa i Tolga. I dag har prosjektet utviklet seg til et helt skulpturparkprosjekt, der bru, demning, murer, skulpturer og installasjoner er inne i planene. Det grenseløse samarbeidet har skapt blest og har blant annet vært innslag i NRK.

Ungdom

Gjennom hele Tettstedsprosjektet har det blitt lagt stor vekt på å få ungdommen aktivt med og få dem til å fortelle hva det er som betyr noe for dem på Tolga. Hva er det som er attraktivt for dem og hvordan ønsker de at hjemkommunen skal utvikle seg? I 2002 deltok alle elevene

mellom 11 og 16 år i et prosjekt der målet var å komme med innspill til kommuneplanen angående barns og unges oppvekstmiljø. Resultatene ble lagt fram for kommunestyret og en ordfører som tok godt imot dem. Blant de viktigste ønskene og mest populære tiltakene som ble foreslått, var: nye fritidstilbud innen blant annet sang, dans og drama, nye møteplasser for ungdom og voksne, en helsestasjon som på Tynset, flere gang- og sykkelveger og en gangbro så folk kan ferdes trygt i sentrum. I tillegg var de opptatt av å beholde jernbanen, begrense boligbyggingen til noen regulerte boligfelt og sikre at nye hus står i stil med eksisterende hus i forhold til farge, byggeskikk og stil. Ungdommene sa også klart i fra at kommunen måtte ta vare på de få småbrukene og gårdene som er igjen og legge til rette for at det er mulig å bosette seg der uten nødvendigvis for å ta over tradisjonell drift. Regulerte hyttefelt og muligheter for spredt hyttebygging var greit under forutsetning av at det tas hensyn til miljøet.

Og det må bo folk i alle grender og hus i kommunen!

"Hvis Rørosbanen blir lagt ned da vil Tolga bli et gjennomfartssted for trailere og turister som vil benytte seg av andre steder enn Tolga." (fra sammenfatning av ungdommens forslag til kommuneplan)

Undersøkelsen viste også at elevene er godt fornøyde med skolen sin, noe som betyr mye for bolysten til barnefamilier. Faglig sett kan det vises til gode resultater og utvikling, og skolen ligger langt framme på en del områder. Ledelsen

Uteområder ved skolen skal rustes opp på nytt sammen med barna

ved skolen har lagt stor vekt på å utvikle et godt sosialt miljø der medmenneskelighet er en grunnleggende idé. Undersøkelsen viser da også at hele 9 av 10 elever har det bra eller svært bra på skolen, og at skolemiljøet oppleves som veldig inkluderende. Gjennom Tettstedsprosjektet har lærere og elever også jobbet mye med Tolgas historie og stedsidentitet, noe som har ført til en langt større bevissthet hos ungdommen om røttene sine.

”Elevene snakker jevnlig om lokalmiljøet sitt, hva som er bra og hva som ikke er så bra.”
(Ola Borgar Bakos, lærer)

Mange av ungdommens langsiktige ønsker for Tolga samsvarer godt med de voksnes ønsker og vil bli fulgt opp gjennom planer og prosjekter. Men ungdommene har også fått gjennomslag for noen av sine kortsiktige ønsker. Det er etablert et dramatilbud ved Kulturskola og kommunen samarbeider nå med ungdomsskolen om å utvikle Centralparken som ligger i sentrum, nær skolen. Planene bygger på elevenes egne forslag og idéer. Tolga skole har gjennom Tettstedsprogrammet fått midler til et kulturhistorisk prosjekt: ”Menneskelivet i fangstsamfunnets tid”. Prosjektet tar sikte på å gi ungene innsikt i kulturminner og historie. Temaet flettes inn i de fleste fagene, og prosjektet skal munne ut i en videoanimasjon.

Kommune med tæl – men er det nok?

Tolga ligger midt mellom regionsentrene Tynset og Røros med en reisetid på hhv 20 og 30 minutter. En slik plassering gir grunn til både uro og optimisme. Trusselbildet er at regionsentrene vil utarme kommunen gjennom å tiltrekke seg befolkning og arbeidsplasser. På den annen side åpner beliggenheten for at Tolga kan bli en attraktiv bokommune i en større bo- og arbeidsmarkedsregion - både for de som har røttene sine her og for tilflyttere.

Men for å bli en attraktiv bokommune gjenstår det fortsatt noen utfordringer, blant annet i forhold til å lykkes med boligpolitikken. Selv om det er etablert nye småleiligheter, sitter investorene fortsatt på gjerdet og avventer utviklingen. Det gamle sykehjemmet står ubebodd og gir uheldige signaler om utviklingen på stedet. Og flere utenbys grunneiere er lite interessert i å leie ut boligene sine som står tomme. Men Tolga jobber bevisst med å øke bosettingen og tilbudet på tilgjengelige og attraktive boliger. Etter en svensk modell sendte Tolga høsten 2005 ut en invitasjon til alle foreldre i Oslo med barn i 1. ste klasse, om

I Brugata bygges det sentrumsnære leiligheter

å flytte til Tolga. Det er også tatt initiativ til å kontakte utflyttere fra regionen gjennom Fjellregionsamarbeidet.

”Vi må finne fram det beste vi har av store, fine tomter, by fram det fineste vi har, vise våre fortrinn.” (Sindre Bakken, beboer)

Service- og tjenestetilbudet er også vesentlig for bosettingen på stedet, for eksempel har det til tider vært vanskelig å holde på fastlegen. Fortsatt drift av Rørosbanen betyr svært mye for Tolgas framtid. Stedet har også et begrenset vareutvalg å by på. Men heldigvis er det også mange driftige tolginger. Da byggevarebutikken, Byggern ble nedlagt, tok noen av bygdefolket saken i egne hender og startet ny butikk på eget initiativ.

”Vi skal ikke behøve å måtte dra til Tynset for å få en spiker!” (Bjørn Arve Lunheim, bensinstasjonseier/bedriftseier)

En spørreundersøkelse i 2004 viser at ungdommen i Tolga er usikre på om de vil bosette seg i kommunen i framtiden. Noen få gir klart uttrykk for at de aldri kan tenke seg å bosette seg på hjemstedet, mens andre ikke kan tenke seg et bedre sted å bo. Men de aller fleste vil se utviklingen an: hvordan vil jobbtilbudet være? vil det være lett å få barnehageplass? Og vil det være valgfrihet i forhold til bolig og kultur- og fritidstilbud? Men også identitetsfølelse, røtter og stolthet betyr mye. I så måte har Tettstedsprosjektet bidratt positivt.

"Jeg har et brennende ønske om å gjøre noen grep for å holde på ungdommen, slik at de kommer tilbake hit når de er ferdige med skole og utdanning." (Svein Olav Nygielten, vara-ordfører)

"Tolga må spille på det vi har av kultur og sikre jobbmuligheter." (Andreas Moen, skoleelev)

"Vi snakker mye om framtiden oss imellom, om utdanning og jobb og hvor vi har lyst til å bo. Det finnes enkelte som bare vil bort. Men Tolga er best!" (Skoleelev)

Tolga – et attraktivt sted!

Gjennom Tettstedsprosjektet har Tolga tatt et langt steg videre med hensyn til å bli et attraktivt bosted. Sentrum har blitt renovert og forskjønnet og det er skapt nye møteplasser. Centralparken er under opprusting i samarbeid med ungdommene på stedet. Den lokale natur- og kulturarven er styrket som grunnlag for tilhørighet, stolthet, opplevelse og ny næringsvirksomhet. Og Skulpturparken kan bli et framtidig turistmål. Nye gang- og sykkelveier har gjort det enklere og tryggere å ferdes. Bygda har også et stort tilbud innen kultur- og fritidsaktiviteter, blant annet har de et stort årlig Olsok-program for hele regionen.

Nye gang- og sykkelveier gjør det tryggere å ferdes på Tolga.

Bygningsmiljøet og kulturlandskapet langs Gata og Bakkagata, er karakteristisk for Tolga sentrum

"Bygda har mye å by på, bortsett fra arbeidsplasser da.. Her er det deilig å bo, vakker natur, et velstelt og pent sted. Og det som er vakkert, husker man." (Kjerstin Olsen, pensjonist)

"Et attraktivt tettsted gir meg trivsel. Når det er attraktivt i sentrum blir folk også glad i det, og litt stolt, da blir vi også gode markedsførere." (Steinar Simensen, politiker)

Tolga – et stopp verd

Et viktig spørsmål som tolgingene diskuterer er hvordan man skal få reisende til å stoppe i Tolga. Det at riksvegen ble omgjort til miljøgate i 2003 med redusert hastighet har hjulpet dem et stykke på vei. I tillegg arbeides det med å gjøre innfarten langs riksvegen attraktiv, spesielt ved avkjørselen til sentrum. Det visuelle helhetsbildet er viktig for førsteinntrykket. Men hva annet kan friste folk til å stoppe og se seg om? Det tenkes høyt rundt flere idéer: hva med et symbol som folk husker og hva kan i så fall det være? Malmplassen? Skulpturparken? Eller er ungdommen bedre på sporet med sitt forslag om en spark som er større enn den på Tynset? Uansett er det viktig å få fram særegenhetene ved stedet, finne ut hva folk husker herfra og fokusere på det.

"Vi må få satt ned farten til bilene, få stoppet folka. Jeg kunne ønsket meg en større P-plass for busser, få folk til å gå i Gata, se Malmplassen og ta en tur i sentrum." (Bjørn Arve Lunheim, bensinstasjonseier)

Vi må tørre å satse!

Framtidsmulighetene er mange og tolgingene har bestemt seg for å satse – vi må tørre å tenke nytt og stort – være på offensiven! Lokal mat, en spennende kulturhistorie, Skulpturparken, nasjonalparker og store uutnyttede utmarksressurser

med tilgang til jakt og fiske gir muligheter for framtiden. Næringsutvikling i tilknytning til reiseliv og turisme er derfor et hovedsatsingsområde i årene framover. Men for å lykkes er det viktig at tettstedene i kommunen samarbeider. Hver for seg er mulighetene og ressursene begrenset, men sammen kan de oppnå store resultater og synergieffekter.

Kommunen vil også stimulere til å opprettholde sysselsettingen innen jord- og skogbruk og skape flere arbeidsplasser innen landbruket. Kommunen har allerede i flere år vært en del av Fjellregionrådet sammen med 6 andre kommuner i nærheten. Regionrådet er et samarbeidsorgan som behandler politiske saker av felles interesse mellom disse kommunene, arbeider for en bærekraftig utvikling, for å bedre rammevilkårene og fremme regionens interesser overfor sentrale myndigheter. Tolga vil også videreføre stedsutviklingsprosessen selv om Tettstedsprogrammet avsluttes.

Med tro på seg selv og framtiden, gjennomføringskraft, lokale natur- og kulturressurser og en kjærlighet til hjemstedet sitt er tolgingene langt på vei til å lykkes allerede. Kanskje varaordførerens forslag om å satse på Tolga som kulturhovedstad i regionen en dag blir virkelighet?

